

УДК 159.953.5

Г. В. Кондратюк**ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ІНТЕГРОВАНОЇ ГРУПИ**

В работе рассмотрены психологические особенности формирования мотивации учебной деятельности. Предложена тренинговая программа учебной деятельности студентов интегрированных групп.

A number of problems are considered in this work: the study of psychological features of in the formation of motivation of educational activity and elaboration of the motivation among different groups of students.

Проблема мотивації, мотивів поведінки та діяльності є однією із найактуальніших у психології. Її дослідження має важливе значення як для теорії психології, так і для суспільної практики. Зростає значення проблем розвитку особистості та вирішення завдань, які виникли перед суспільством, що значною мірою залежить від особистості, ядром якої є її мотиваційна сфера.

Особливим інтересом користується проблема мотивації окремих видів діяльності, зокрема навчальної діяльності, значний вклад в яку зроблено в дослідженнях А. К. Маркової, Т. О. Матіс, О. Б. Орлова, М. В. Матюшкіна та ін. Важливість позитивної мотивації для ефективності і успішності навчальної діяльності вивчалася Г. Клаусом, В. А. Якуніною, Н. І. Мишковою. Крім того, показано, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного фактора у разі низьких спеціальних здібностей (О. О. Мотков). Зважаючи на те, що мотиваційна сфера є досить динамічною і піддається зміні, іноді кілька схвальних слів викладача можуть змінити ставлення людини до навчальної діяльності. У свою чергу, студент знання з психології мотивації може використовувати з метою саморегуляції поведінки через актуалізацію певних мотивів, змінюючи їхню ієрархію (місце, ранг), а залучаючи додаткові мотиви, керувати власною поведінкою [4]. Вивчення проблем мотивації містить у собі розгляд питань активації, стимулювання, управління, реалізації спонукань, а також розрізнення формуючого компонента мотивації (процеси мотивування, побудови мотивації, прийняття рішення) та дієвого, що співвідноситься з її функціями. У зміст мотивації закладено: «сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, що детермінують дії людини»

(У. Верпник, П. Янг та ін.), «свідомі і підсвідомі фактори, пов'язані з бажанням досягнення мети» (Д. Круг, Р. Крачфельд та ін.), «стимули, які є зовнішньою і внутрішньою умовою або тим, що викликає появу нової поведінки і продовження її під час відновлення порушеної рівноваги організму (Д. Ресмингшафер, Т. Лернер, Е. Куте та ін.).

Мотивацією вважають сукупність спонукальних факторів, що визначають активність особистості. Це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають людину. Мотиви є відносно стійкими рисами (проявами, атрибутами) особистості. Однак мотивація — це не лише мотиви, а й ситуативні фактори [2; 3]. Останні є досить динамічними, мінливими, що створює значні можливості впливу на них і на активність загалом. Інтенсивність актуальної мотивації залежить від сили мотиву й інтенсивності ситуативних детермінант мотивації. Важливу роль у детермінації діяльності відіграє результативна мотиваційна установка, особливо, якщо її процесуальний компонент викликає негативні емоції. Так, мотивація навчання студентів значною мірою визначається розвитком їхньої навчальної діяльності. Основним елементом структури навчальної діяльності є навчальна дія. Розумова дія і етапи її формування досліджувалися П. Я. Гальперіним, Н. Ф. Талізінною та ін.

Узагалі, загальне системне представлення мотиваційної сфери людини дає змогу дослідникам класифікувати мотиви: від характеру участі в діяльності (розуміючі, знаючі і реально діючі мотиви, за О. М. Леонтьєвим); від часу (тривалості) обумовлювання діяльності (далека — коротка мотивація, за Б. Ф. Ломовим); від соціальної значущості (соціальні — вузькоособистісні, за П. М. Якобсоном); від факту включеності в саму діяльність або знаходження її поза нею (широкі соціальні мотиви та вузькоособистісні мотиви, за Л. І. Божович) [1]; мотиви визначеного виду діяльності (навчальної діяльності).

Отже, навчальна мотивація — це особливий вид мотивації, яка характеризується складною структурою, однієї з форм якої є структура внутрішня (на процес і результат) і зовнішня (нагорода, уникнення) мотивація.

Основними психологічними чинниками, що мають найбільше значення для ефективної адаптації та гармонійного розвитку студентів з інвалідністю, є їхні захисні й компенсаторні можливості, їхнє ставлення до свого захворювання, їхня реакція на наявні фізичні чи психофізіологічні обмеження життєдіяльності, а також

специфіка мотиваційно-сміслової сфери (сукупності установок, норм, мотивів, цінностей та смислів) кожної конкретної особи, оскільки велика кількість хворобливих проявів залежить саме від якості функціонування цієї сфери. Особливістю навчання студентів з інвалідністю в інтегрованому колективі є те, що, сприймаючи їх як рівних, до них висувають такі самі вимоги з боку ВНЗ, як і до інших студентів [7].

Метою нашого дослідження було вивчити психологічні особливості формування мотивації навчальної діяльності та розробити тренінг як засіб оптимізації мотивації навчання у студентів інтегрованої групи. Ми виходили з припущення про те, що ефективність формування мотивації навчальної діяльності значною мірою визначається психологічними складовими особистості — такими, як вольове зусилля, самоповага, рівень домагань, цілеутворюючих мотивів.

У дослідженні взяли участь студенти Університету «Україна». Вибірку склали 25 студентів інтегрованої групи. Із них 12 студентів брали участь у тренінгу (де 6 студентів з особливими потребами, решта — здорові студенти).

Під час дослідження для виявлення умов формування мотивації студентів інтегрованої групи та вивчення особливостей мотивації навчальної діяльності студентів інтегрованої групи використовували такі методики: методика вимірювання потреби (мотиву) у досягненні мети, розроблена Ю. М. Орловим; методика вивчення мотивації навчання у ВНЗ (Т. І. Ільїної); методика незакінчених речень для вивчення мотивації навчальної діяльності — варіант Л. С. Солнцевої та Т. В. Галкіної; методика дослідження рівня домагань — розроблена В. К. Гербачевським та тренінгова програма, спрямована на формування мотивації навчальної діяльності студентів інтегрованої групи.

У проведеному нами дослідженні було виявлено низький рівень мотивації у студентів, що свідчить про безпорадність, уникання складних ситуацій та підвищену тривожність. Аналіз середніх показників, що були отримані у студентів з особливими потребами до проведення тренінгу показав: уникнення критики, невдач і неуспіхів, що викликають негативні переживання та невпевненість у собі.

Для оптимізації виявлених особливостей нами була розроблена корекційна програма, спрямована на підвищення рівня домагань і формування вольового зусилля, самоповаги та цілеутворюючих мотивів, яка сприяла вдосконаленню навичок спілкування, самооцінки, психологічної стійкості студентів до уникнення невдач і досягнень.

Основними завданнями тренінгу було:

- 1) виявити інтерес до процесу і змісту навчальної та трудової діяльності та сприяти формуванню внутрішнього мотиву досягнення;
- 2) сформуванню рівень домагань у студентів інтегрованої групи;
- 3) виявити та зміцнити психологічні складові особистості — такі, як: вольове зусилля, самоповага, потреба у досягненні, зокрема низка цілеутворюючих мотивів.

Отримані під час дослідження результати показали, що досліджувана інтегрована група після тренінгової роботи отримала високі показники сили мотиву досягнення — це вказує на прагнення досягти високих результатів студентами, яких приваблює перспектива одержання певних успіхів у діяльності. Таким чином, мотивація досягнення визначається як стійкими атрибутами особистості (мотивом досягнення), так і ситуативними факторами. Отримані результати довели, що студенти інтегрованої групи усвідомлюють важливість і потрібність навчання, причому основними мотивами навчання визначають формування свого майбутнього та розвинення інтелектуальної сфери і себе як особистості. Основними мотивами навчання є особистісний розвиток, інтерес, бажання стати кваліфікованим спеціалістом. Для більшості студентів характерним є високе позитивне ставлення до товаришів, начальства, колег; до особистих здібностей, свого майбутнього і своїх життєвих цілей. Життєвими цілями є значущість, визнання, корисність людям і матеріальний добробут. Виявлено також певні відмінності у джерелах тривожності студентів, що оберненопропорційно пов'язано з показником оцінки особистих здібностей, а також те, як змінюється мотивація навчальної діяльності студентів з особливими потребами, що зумовлюється сформованими особистісними особливостями та особистою значущістю діяльності. Студенти, які навчаються в інтегрованій групі, більш сприйнятливі та вразливі, для них характерні реактивна і особистісна тривожність, низька самооцінка, нерозвиненість самоконтролю, низька соціальна звичка до невимогливого, поблажливого ставлення, завищені уявлення про свої можливості. У зв'язку з особливостями навчальної діяльності було досліджено та виявлено мотиваційні елементи у студентів інтегрованої групи до і після проведення тренінгової роботи; зрештою встановлено деякі особливості внутрішнього світу студентів інтегрованої групи, до яких належать: «опорні» мотиви, на основі яких відбувається залучення «Я» суб'єкта до діяльності та формування його рівня домагань; ефект різноманітних

когнітивних і регулятивних процесів, які разом з мотивами складають внутрішній механізм рівня домагань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович М. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков.— М., 1976.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації: Навч. посіб.— К.: Либідь, 2002.
3. Иванников В. А. Формирования побуждения к действиям // Вопросы психологии.— 1985.— № 3.— С. 113–123/44.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы.— СПб.: Питер, 2000.— 508 с.
5. Ковалёв В. И. Мотивы поведение и деятельности.— М., 1988.— 191 с.
6. Леонтьев В. Г., Банков С. А. Мотив как интегральный побудитель и регулятор деятельности // Мотивация учебной деятельности.— Новосибирск, 1983.— С. 40–48.
7. П. М. Таланчук, К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому середовищі.— 2001.

Ключевые слова: *мотивация обучения, интегрированные группы, оптимизация мотивации, коррекционная программа.*

Key words: *motivation of learning, integrated groups, motivation optimisation, correction program.*